

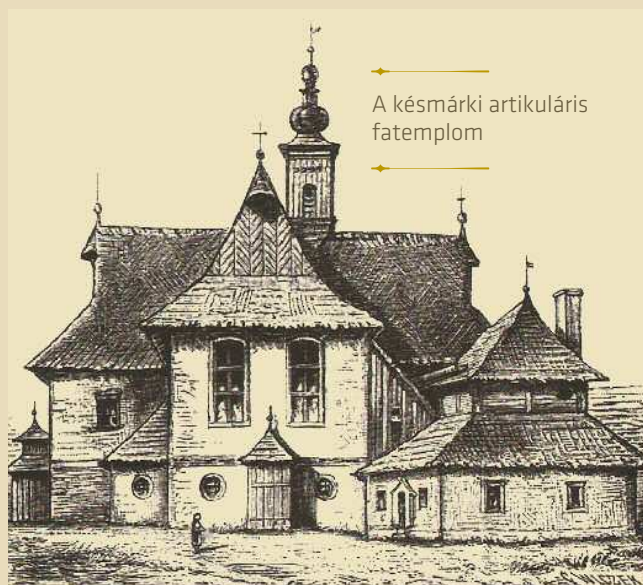
Az 1681-es soproni országgyűlés mellett, hogy a gyászévtized után Magyarország alkotmányos jogállását helyreállította, a protestánsok vallásgyakorlatáról is rendelkezett. I. Lipót király egyrészt megígérte a vallásszabadságot, másrészt felsorolta a protestánsok számára templomépítésre, valamint vallásgyakorlatra kijelölt helyeket.

A protestáns rendek csaldottságukban először ott akarták hagyni az országgyűlést, végül azonban az alkotmányosság helyreállítása érdekében hagyták magukat meggyőzni arról, hogy az országgyűlés e két királyi rendelet szellemében alkossa meg a vallásügyet rendező törvényeket. Így született meg a 25. és a 26. törvénycikk. A 25-ös cikkely ugyan az 1606-os bécsi békére és az 1608-as vallási törvényre hivatkozva biztosította a vallásszabadságot, de egy baljós kiegészítéssel: „a földesúri jogok sérelme nélkül”. Ezenkívül a száműzött lelkészek és tanítók is engedélyt kaptak a hazatérésre és szolgálatba állásra.

A 26. cikkely a protestánsoktól elvett templomok kérdésével foglalkozott. Ennek értelmében azokat a templomokat, amelyeket a protestánsok maguk építettek, és még nem voltak a római katolikus rítus szerint felszentelve, vissza kellett szolgáltatni számukra. Ez a kedvezmény azonban csak elméleti volt, hiszen az elvett templomokat a katolikusok szinte kivétel nélkül már használatba is vették. Kárpótlásul az elvett templomokért a protestánsok vármegyénként két-két templomépítési teltet kaptak.

A helységeket a törvénycikk rögzítette, ezért nevezték és nevezzük őket ma is artikulárisnak. A 11 északnyugati, ún. „korlátozott” vármegyében többnyire nehezen megközelíthető vagy jelentéktelen falvakat jelöltek ki, huszonkettőt az evangélikusok, kettőt a reformátusok számára. A többi vármegyében viszont, amelyek délen a török Hódoltságával voltak határosak, északkeleten Thököly Imre kurucai ellenőrzése alatt álltak, a fennálló helyzetet rögzítették, ezek lettek az ún. „kiváltságolt” vármeg-

Az 1681-es soproni országgyűlés 26. törvénycikke (latinul: articulus) 11 északnyugati vármegyében összesen 24 kis települést jelölt ki, amelyekben a protestánsok templomépítési, illetve istentiszteleti joggal rendelkezhetnek. Szűkebb értelemben ezekre az ún. artikuláris helyekre korlátozta az országgyűlés a szabad vallásgyakorlatot a protestánsok számára – tágabb értelemben ez a végvárakban, valamint a szabad királyi és bányavárosokban is biztosított volt.

A késmárki artikuláris fatemplom

gyék. A városokat érintő rendelkezéseket szándékosan szűkszavúan fogalmazták meg, ami később tág teret engedett a hatósági önkénynek.

A törvény hasonló kiváltságban részesített néhány végvárat is. A Dunántúlon Zalaszentgrót,

Nagyvázsony, Pápa, Veszprém, Győr és Komárom; Alsó-Magyarországon Léva, Korpona és Fülek; Felső-Magyarországon Putnok, Ónod, Szendrő, Tokaj, Nagyálló és Szatmár 1749-ig rendelkezett ezzel a jogkedvezménnyel. Az alsó-magyarországi privilegizált

városokat is egyenként felsorolta a 26-os cikkely: Pozsony, Sopron, Trencsén és Modor, valamint Körmöcbánya és Besztercebánya. A mintegy tucatnyi felső-magyarországi szabad királyi és bányaváros ugyanitt már csak általánosságban szerepel.

Ismeretesek „kvázi artikuláris” helyek is, melyek nem a törvény erejénél fogva, hanem szokásjog alapján vagy a vármegyei hatóságok jóindulatából rendelkeztek hasonló szabadsággal. Ilyen volt Somogyban Iharosbény és Surd, Győr vármegyében Tét és Felpéc, Komárom vármegyében Bokod, valamint Tolnában Gyöngyös és Györköny. Egy esetben a Helytartótanács változtatott az országgyűlés döntésén, amikor Vágör helyett egy másik nyitrai faluban, Nagypetrősen jelölt ki az evangélikusoknak templomépítési teltet. Az Árva megyei Lestyine pedig saját földesurának köszönhette, hogy a hatóságok egy kalap alá vették a kiváltságolt helyekkel, és ugyanolyan fatemplomot engedélyeztek számára, mint a szomszédos artikuláris falvakban.

Artikuláris templom alatt sokszor azokat a fatemplomokat értik, amelyek többnyire ugyanazon mintára, mégpedig a szilészi schweidnitz (Świdnica) Szentháromság-templom példáját követve épültek (centrális tersedrekereszt-alaprajz, dongaboltozat, festett karzatok). Az akkori templomépítési megszorításokat betartva mintegy 40 ilyen „imaház”-nak nevezett épületet emeltek a falvak szélén vagy a városfalakon kívül, utcai bejárat, torony és harang nélkül, ráadásul még a kő, téglavagy vasalkatrészek felhasználása is tilalom alá esett. Ezen templomok többsége idővel leégett vagy II. József türelmi rendelete (1781) után elbontották, hogy tartósabb anyagból, tágasabb térrel, nemesebb kivitelezéssel építsék újjá őket. Az eredeti „artikuláris” templomok ma csupán Nemeskéren, Garamszegen, Lestyinén és Isztebnyén, valamint Késmárk városában láthatók. Nagypalugya 1693-ból származó fatemplomát 1774-ben Szentkeresztre szállították át és ott állították fel újra. ♦

ARTIKULÁRIS HELYEK

EVANGÉLIKUS

Vas vármegye	Nemesdömölk, Nemescső
Sopron vármegye	Nemeskér, Vadosfa
Pozsony vármegye	Pusztafödémes
Nyitra vármegye	Nyitraszerdahely, Vágör
Bars vármegye	Simonyi, Szelezsény
Zólyom vármegye	Osztróluka, Garamszeg
Turóc vármegye	Necpál, Ivánkafalva
Liptó vármegye	Hibbe, Nagypalugya
Árva vármegye	Felsőkubin, Isztebnye
Trencsén vármegye	Szulyó, Zayugróc
Szepes vármegye	Görgő, Toporc, Batizfalva

REFORMÁTUS

Vas vármegye	Felsőőr
Pozsony vármegye	Réte